

درس‌نامه آموزش حروف اضافه با رویکرد معنی‌شناسی شناختی برای آموزش به غیر فارسی‌زبانان (مطالعه موردی: حرف اضافه «از»)

طاهره وحیدی فردوسی (کارشناس ارشد زبان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، نویسنده مسئول)^۱

دکتر علی‌علیزاده (دانشیار زبان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)^۲

زهرا بادامداری (کارشناس ارشد زبان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)^۳

چکیده

در این پژوهش سعی شده تا با تکیه بر دستاوردهای رویکرد معنی‌شناسی شناختی که طرح‌واره‌های تصویری از مهم‌ترین آن‌ها است، رهیافت جدیدی جهت یادگیری معنادار و ماندگار تر حرف اضافه «از» در زبان فارسی ارائه شود. لذا ابتدا بر اساس معیارهای تایلر و ایوانز (۲۰۰۳) معانی مکانی و متفاوت این حرف اضافه بر مبنای فرهنگ سخن‌انوری (۱۳۸۱) انتخاب شد؛ سپس جمله‌ها و عبارات‌های حاوی این حرف اضافه در کتاب‌های درسی مرکز آموزشی جامعه‌المصطفی مشهد مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت، بر مبنای ملاک‌های تعیین معنای پیش‌نمونه‌ای تایلر و ایوانز (۲۰۰۳)، تئوری حوزه‌های لانگاکر (۱۹۸۷) و طرح‌واره‌های تصویری لیکاف و جانسون (۱۹۸۷)، شیوه پیشنهادی جهت آموزش حرف اضافه «از» برای غیر فارسی‌زبانان طراحی شده است. روش مورد نظر، مدل ترکیبی متن و تصویر (با کمک پاور پوینت و پوستر) برای آموزش ساختار معنایی این حرف اضافه با توجه به معنای مرکزی و معنای دیگر آن است. نتایج این تحقیق می‌تواند در امر آموزش و یادگیری ماندگار این حرف اضافه و توجه بیشتر به اهمیت طرح‌واره‌های تصویری در مبحث تهیه و تدوین مواد آموزشی، راهکارهای مؤثری را پیشنهاد دهد.

کلیدواژه‌ها: آموزش، حرف اضافه، طرح‌واره تصویری، معنی‌شناسی شناختی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۰/۰۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۴/۱۳

1. vahidi.taherh@gmail.com

2. alalizadeh@um.ac.ir

پست الکترونیکی:

3. zahra.badamdari@gmail.com

۱. مقدمه

یادگیری زبان یکی از مباحث پیچیده‌ای است که همواره در حوزه آموزش مورد بحث بوده است و آموزش زبان دوم نیز یکی از موضوع‌های چالش برانگیز برای مدرسان و زبان‌آموزان است. آموزش صحیح زبان دوم و میزان موفقیت در آن، به عوامل متعددی بستگی دارد. اصلی‌ترین عامل، روش آموزشی مؤثر و اصولی است که مدرس انتخاب می‌کند. انتخاب روش مناسب در صورتی می‌تواند مؤثر باشد که مدرس با حوزه‌های آموزش زبان آشنا باشد. نظریه‌های آموزشی متفاوت که بر بنیادهای نظری و معرفت‌شناختی گوناگون استوار هستند، روش‌های آموزشی متفاوتی را پیشنهاد می‌کنند (جعفری کوخالو و حمیدی، ۱۳۸۷: ۷۳). یکی از قدیمی‌ترین روش‌های آموزشی، روش سنتی است. منظور از روش‌های تدریس سنتی روش‌هایی هستند که سابقه طولانی در نظام‌های آموزشی دارند و از دیرباز به کار گرفته می‌شدند. در این روش، به حافظه سپردن، تکرار و پس دادن مطالب درسی از بارزترین ویژگی‌ها به‌شمار می‌روند. یکی از مسائل بحث‌برانگیز در حوزه زبان فارسی از دیدگاه مدرسان و فارسی‌آموزان، کاربرد صحیح حروف اضافه در بافت است. به‌عنوان مثال، آموزش حروف اضافه فارسی در کتاب‌های درسی به روش سنتی ارائه شده است و روش‌های سنتی هیچ توجیهی برای معانی متفاوت حروف اضافه ارائه نداده است؛ این در حالی است که زبان‌آموزان با کاربرد واقعی زبان در مکالمات روزمره مواجه می‌باشند. اما در مقابل، رویکرد شناختی نشان داده که زبان و دستور زبان به شکل نظام‌مند هستند. همچنین معانی متفاوت حروف اضافه که جزء واحدهای چندمعنایی زبان به‌شمار می‌روند از این قاعده مستثنی نیستند (زین‌سانگ، ۲۰۱۳: ۲). گرچه حروف اضافه فارسی فهرستی بسته و تعداد محدودی از عناصر زبانی را تشکیل می‌دهند؛ اما نقش بسیار اساسی در زبان دارند و از نظر کاربردی پربسامد هستند. بسیاری از نقش‌های معنایی و دستوری مهم در جمله‌های فارسی با کمک حروف اضافه بیان می‌شود و گاه با تغییر یک حرف اضافه معنای جمله تغییر می‌کند. از این رو، اکثر فارسی‌آموزان که آن را به عنوان زبان دوم فرا می‌گیرند، در تشخیص و کاربرد حروف اضافه دچار مشکل می‌شوند. از طرف دیگر، روش آموزش مدرسان برای بیشتر مقوله‌های زبانی مبتنی بر تمرین، تکرار و حفظ

کردن طوطی‌وار است (همان، ۲۰۱۳: ۳). بدین ترتیب، یادگیری دستور زبان و به‌خصوص حروف اضافه، برای فراگیران زبان غالباً بی‌معنا است و کم‌کم علاقه و انگیزه خود را در این زمینه از دست می‌دهند. آن‌ها هیچ تلاشی برای ایجاد ارتباط بین دانش جدید و قبلی خود نمی‌کنند؛ زیرا هیچ ارتباطی بین آن‌ها نمی‌یابند. آموزش سنتی نتوانسته تحلیل و تفسیری جامع در مورد معانی متفاوت حروف اضافه و حتی بین مفاهیم مختلف یک حرف اضافه ارائه دهد (همان: ۷)؛ در مقابل، رویکرد شناختی و به‌خصوص معنی‌شناسی شناختی، نگاهی متفاوت نسبت به آموزش و یادگیری زبان دارد. رویکرد شناختی برای تشخیص و کاربرد صحیح حروف اضافه، روش کارآمدی را در زمینه آموزش (برای مدرسان) و یادگیری (برای فراگیران) پیشنهاد می‌دهد. در این رویکرد برخلاف رویکرد سنتی، یادگیری، معنادار و ماندگار است و ذهن فراگیران را درگیر می‌کند. لذا خود فراگیران نیز می‌توانند با مراجعه به ساختار شناختی^۲ ذهن خود و با استدلال و تفکر، معانی متفاوت حروف اضافه را درک کنند و در صورت لزوم به کار برند. همچنین فراگیران می‌توانند دانش جدید خود را در ساختار شناختی، به دانش قبلی ارتباط دهند و مطالب آموزشی را بهتر فراگیرند (همان: ۸). در مورد مشکلات زبان‌آموزان در زمینه یادگیری حروف اضافه، تحلیل خطا بسیار صورت گرفته است؛ اما در رویکرد سنتی، هنوز راه‌حل مناسبی برای این مشکل ارائه نشده است. هدف مقاله حاضر، ارائه طرح درس آموزشی برای مفهوم اولیه و برخی از مفاهیم حاشیه‌ای حرف اضافه «از» و نیز میزان کارآمدی این رویکرد در کلاس درس است. یافته‌های این پژوهش می‌تواند در تهیه متون آموزشی برای مهارت‌های چهارگانه آموزش زبان فارسی مفید باشد. با توجه به مطالب فوق، پژوهش حاضر در تلاش است تا به پرسش زیر پاسخ دهد:

(۱) با توجه به الگوی تایلر و ایوانز (۲۰۰۳) و نظریه حوزه‌های لانگاکر (۱۹۸۷) روش آموزش و نحوه نگاشت مفاهیم عینی به انتزاعی برای تدریس حرف اضافه "از" در فارسی چگونه است؟

-
1. Rote learning
 2. Cognitive structure

در این بخش ابتدا آثار زبان‌شناسان ایرانی و غیر ایرانی که به مسأله حروف اضافه پرداخته‌اند، معرفی می‌شود؛ سپس به طرح درس پیشنهادی برای آموزش حرف اضافه «از» در چارچوب معنی‌شناسی شناختی اشاره خواهد شد.

۲. پیشینه پژوهش

با نگاهی به مطالب ارائه‌شده در کتاب‌ها و درس‌نامه‌های معتبر آموزشی تا آنجا که نگارندگان اطلاع دارند موضوع آموزش حروف اضافه با رویکرد معنی‌شناسی شناختی چندان مورد بحث و بررسی قرار نگرفته است و این موضوع در مباحث مربوط به آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان تا حدودی نادیده گرفته شده است. از جمله محدود پژوهش‌های انجام شده در این حوزه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

غفاری (۱۳۸۴) در قالب دیدگاه معنی‌شناسی شناختی لیکاف به بررسی طرح‌واره‌های تصویری^۱ پرداخته است. داده‌های وی شامل ۵۰ فعل ساده پرکاربرد در زبان فارسی است که بیش از ۴۰۰ مورد وقوع آن‌ها فعل ساده یا جزء فعلی افعال مرکب را شامل می‌شود. به زعم وی، علاوه بر طرح‌واره‌های تصویری لیکاف و جانسون، در زبان فارسی طرح‌واره‌های دیگری نیز قابل طرح هستند که از آن جمله می‌توان به طرح‌واره‌های نیرو، گذر و انتقال اشاره کرد و آنچه باعث معنادگی فعل در کاربرد استعاره‌ای آن می‌شود، تجارب فیزیکی و معانی عینی‌تر آن فعل است که درک آن توسط طرح‌واره‌های تصویری مرتبط در ذهن ممکن می‌شود. مهم‌ترین نکته ذکر شده در این بررسی اشاره به عملکرد لایه‌ای معنا است. گلفام و یوسفی راد (۱۳۸۵) در مقاله‌ای با عنوان «رویکرد معنی‌شناسی شناختی به حروف اضافه مکانی زبان فارسی از منظر آموزشی» به بررسی معانی حرف اضافه «در» پرداخته‌اند. به نظر آن‌ها روش دستور سنتی که در آن یک فهرست طولانی از معانی غیرمرتبط برای حروف اضافه مکانی ارائه می‌شود، روشی ناکارآمد است. روش مؤثرتر، ارائه شبکه معنایی مرتبط و مبتنی بر منظر اعلی است. به نظر نگارندگان، معانی متفاوت و مرتبط حروف اضافه، نتیجه تجربیات روزمره فیزیکی ما در جهان خارج و مفهوم‌سازی ما از این تجربیات است. همچنین در این مقاله نشان داده شده است که رویکرد معنی‌شناسی شناختی تبیین بهتری از ساختار معنایی حروف اضافه مکانی به‌طور کلی و

حرف اضافه «در» به طور خاص ارائه می‌دهد. تبیینی که می‌تواند در امر آموزش حروف اضافه مورد استفاده قرار گیرد. در این پژوهش از حروف اضافه تعریف دقیق مبتنی بر رویکرد شناختی ارائه نشده است. زاهدی و محمدی زیارتی (۱۳۹۰) نیز در مقاله‌ای، مفاهیم اولیه و متفاوت حرف اضافه «از» و شبکه معنایی و ساختار شعاعی آن را در چارچوب معنی‌شناسی شناختی با توجه به ملاک‌های ایوانز و تایلر (۲۰۰۳) بررسی کرده‌اند. وحیدی و بادامدري (۱۳۹۵) بر اساس تئوری حوزه‌های لانگاکر (۱۹۸۷) و طرح‌واره‌های تصویری جانسون (۱۹۸۷) به ارائه یک روش آموزشی مبتنی بر دیدگاه معنی‌شناسی شناختی جهت آموزش و یادگیری معانی مختلف حرف اضافه «در» برای غیرفارسی‌زبانان پرداخته‌اند. بدین منظور ۲۴ نفر از فارسی‌آموزان بزرگسال سطوح مختلف به‌ویژه سطح میانی مرکز آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان جامعه المصطفی مشهد در دو گروه «آزمایش» و «کنترل» انتخاب شدند تا تأثیر شیوه پیشنهادی مورد ارزیابی قرار گیرد. شیوه آموزشی پیشنهادی، مدل ترکیبی متن و تصویر برای آموزش ساختار معنایی این حرف اضافه با توجه به معنای مرکزی و معنای دیگر آن است. نتایج این تحقیق نشان داد که رویکرد معنانشناسی شناختی بر روی سطوح متفاوت، تأثیر معنادار دارد و با افزایش زمان و آموزش برخی از مفاهیم این حرف اضافه، سطح یادگیری فارسی‌آموزان نیز افزایش می‌یابد و روند یادگیری آنان را تسریع می‌کند. بوئرز و دمیکلیر^۱ (۱۹۹۸) در پژوهشی با استفاده از تحلیل‌های معنی‌شناسی شناختی به ارائه روش‌های مختلف و توصیف آموزش حرف اضافه «behind» در زبان انگلیسی و فرانسه پرداخته‌اند تا بدین وسیله نشان دهند چگونه رابطه مفهومی بین معانی متفاوت این حرف اضافه می‌تواند تا حدودی مشکلات درکی فراگیران را در این زمینه حل کند. تیلر، مولر و هو^۲ (۲۰۱۱) به بررسی تأثیر رویکرد معنی‌شناسی شناختی جهت آموزش حروف اضافه «to, at, for» پرداخته‌اند. آن‌ها رویکرد معنی‌شناسی شناختی را به‌عنوان ابزاری جهت یادگیری معنادار در نظر گرفته‌اند و تأثیر این رویکرد را برای آموزش این حروف اضافه نشان داده‌اند. آنان در یک تحقیق به گروه آزمایش و کنترل معانی مختلف این حروف اضافه را آموزش دادند. مقایسه نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون دو گروه آزمایش و کنترل بیان‌گر این است که گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل پیشرفت اساسی در درک معانی

1. Boers & Demecheleer
2. Tyler, Mueller & Ho

مختلف این سه حرف اضافه داشته‌اند. زین سانگ^۱ (۲۰۱۳) در رساله دکتری خود به آموزش سه حرف اضافه «in, on, at» و مقایسه روش شناختی و روش سنتی پرداخته است. این پژوهش بین ۱۵۰ نفر از زبان‌آموزان آلمانی که زبان انگلیسی را به‌عنوان زبان خارجی فرا می‌گرفتند، در دو گروه آزمایش و کنترل انجام شده است. نتایج پژوهش وی حاکی از آن است که آموزش حروف اضافه بر مبنای معنی‌شناسی شناختی مؤثرتر از یادگیری حروف اضافه به روش سنتی است. در این پژوهش زبان‌آموزان گروه آزمایش، پس از آموزش به روش معنی‌شناسی شناختی پیشرفت بهتر و مؤثرتری نسبت به گروه کنترل داشتند. براتوز^۲ (۲۰۱۴) با استفاده از رویکرد معنی‌شناسی شناختی یک مدل آموزشی برای آموزش حروف اضافه مکانی «in, on, at» ارائه داده است. در این مقاله، برخی از روش‌هایی که از طریق آن یافته‌های شناختی برای اهداف آموزش زبان دوم به‌کار می‌رود، مطرح شده است. برطبق یافته‌های این پژوهش، در رویکرد سنتی، حروف اضافه غیرقابل پیش‌بینی هستند و تنها از طریق تکرار و تمرین می‌توان آن‌ها را فراگرفت؛ در حالی که در رویکرد شناختی یادگیری معنا دار و نظام‌مند است.

۳. چارچوب نظری پژوهش

زبان‌شناسی شناختی، یکی از مکاتب نوین زبان‌شناسی است و ریشه در علوم شناختی جدید دارد. از سال ۱۹۸۰ به بعد، زبان‌شناسی شناختی مورد توجه و مطالعه زبان‌شناسانی مانند لیکاف و جانسون^۳ (۱۹۸۰)، لانگاکر^۴ (۱۹۹۱) و ایوانز و تایلر^۵ (۲۰۰۱) قرار گرفت. لیکاف و لانگاکر از پیشگامان این مکتب هستند. مبنای این مدل شامل سه فرضیه بنیادی، زبان، طرح‌واره‌های تصویری و اصول شناختی است. به نظر این گروه از زبان‌شناسان، زبان الگوهای اندیشه و ویژگی‌های ذهن انسان را منعکس می‌کند. دبیر مقدم (۱۳۸۳: ۶۶) به این نکته اشاره می‌کند که در زبان‌شناسی شناختی، همچون زبان‌شناسی صورت‌گرا و نقش‌گرا با یک نظریه واحد مواجه نیستیم؛ بلکه با تنوعی از رویکردهایی که در بنیان، وجوه اشتراک دارند روبرو

1. Song
2. Bratož
3. Lakoff, G, Johnson, M.
4. Langacker, R.
5. Evans, V, & Tyler, A.

هستیم. شاخص‌ترین جلوه زبان‌شناسی شناختی دستور شناختی^۱ است. در دستور شناختی، زبان به عنوان نظامی ذهنی و شناختی در نظر گرفته می‌شود؛ بنابراین مسأله استقلال زبان از دیگر قوای شناختی مطرح نیست و درک جامع نظام زبان بدون درک و شناخت کامل نظام شناختی میسر نیست. به تدریج «معنی‌شناسی شناختی» به عنوان شاخه‌ای از زبان‌شناسی شناختی شکل گرفت و به‌طور خاص مطالعات بیشتری در مورد «دانش معنایی» به وجود آمد. با این‌که مدت زیادی از عمر زبان‌شناسی شناختی نمی‌گذرد؛ اما این مکتب به یکی از مهم‌ترین مکاتب زبان‌شناسی تبدیل شده است و با شاخه‌های علمی مختلف مانند روان‌شناسی، عصب‌شناسی، فلسفه و ادبیات نیز تعامل برقرار کرده است. چارچوب نظری پژوهش حاضر با توجه به معیارهای تعیین معنای پیش‌نمونه‌ای تایلر و ایوانز (۲۰۰۳)، تئوری حوزه‌های لانگاکر (۱۹۸۷) و طرح‌واره‌های تصویری لیکاف و جانسون (۱۹۸۷) است. مهم‌ترین نظریه‌های زبان‌شناسی شناختی که در آموزش زبان دوم مورد استفاده قرار گرفته‌اند عبارتند از: نظریه مفهوم مکانی و استعاری، طرح‌واره‌های تصویری، نظریه پیش‌نمونه‌ای، منظر اعلی و شبکه معنایی. در ادامه ضمن معرفی مختصر، با بهره بردن از این ابزارها به ارائه طرح درس پیشنهادی برای آموزش مفهوم اولیه و برخی معانی حاشیه‌ای حرف اضافه «از» می‌پردازیم.

۳.۱. مفهوم مکانی و استعاری

لیکاف و جانسون (۲۰۰۳: ۳) در کتابی به نام «استعاره‌هایی که با آن‌ها زندگی می‌کنیم» این‌گونه استدلال می‌کنند که ساختار مفهومی، تا حدودی به‌صورت نظام استعاری، سازمان یافته است و ویژگی‌های خود را از مجموعه منسجمی از مفاهیم ملموس و انتزاعی کسب می‌کند. لیکاف و جانسون بر این باورند که انسان همواره در تعامل با محیط پیرامون خود است و بر اساس این تعامل و کسب تجارب فیزیکی از جهان خارج، یک سری اطلاعات را در ذهن خود دسته‌بندی می‌کند. روش درک این تجارب و اطلاعات یا «مستقیم» از طریق تعامل با محیط بیرون از ذهن است که همان مفهوم مکانی استیا «غیرمستقیم» و از طریق تداعی‌های قراردادی یا نگاشت‌های موجود بین قلمروهای ملموس و انتزاعی است که این حالت را «استعاری» می‌گویند. منظور از مفاهیم استعاری، همان مفاهیم ذهنی و انتزاعی است که از روی مفاهیم

1. Cognitive grammar
2. mapping

عینی و ملموس ساختاردهی می‌شوند. در مورد حروف اضافه هم همین‌گونه است، بسیاری از مفاهیم انتزاعی بر اساس مفاهیم مکانی یا فیزیکی «مفهوم‌سازی»^۱ می‌شوند (همان: ۱۷۳-۱۵۴).

۲.۳. طرح‌واره‌های تصویری، مفهوم پیش‌نمونه‌ای،^۲ منظر اعلی^۳

تصور وجود طرح‌واره‌ها یا ساختارهای فکری در ذهن، به باور کانت^۴ در کتابی با عنوان «نقد خرد ناب»^۵ به سال ۱۷۸۱ برمی‌گردد. وی می‌گوید مفاهیم وقتی معنا پیدا می‌کنند که به آنچه شخص قبلاً تجربه کرده، پیوند بخورند؛ یعنی این‌که شخص یک سری مفاهیم کلی در ذهن دارد و مفاهیم جزئی را به‌طور طبیعی به آن ربط می‌دهد. تجارب جدید وقتی درک می‌شوند که به ساختارهای فکری موجود، مرتبط و جزئی از آنها شوند. در کاربرد اصطلاح «طرح‌واره‌های تصویری» باید گفت که اگرچه واژه طرح‌واره تصویری بیشتر به دریافت دیداری محدود می‌شود؛ ولی این اصطلاح در زبان‌شناسی شناختی دارای کاربرد وسیع‌تری است و شامل همه تجربه‌های دریافتی - حسی است که گاهی به آن تجربه حسی^۶ نیز گفته می‌شود و شامل نظام حسی، بینایی، شنیداری و غیره است. از دیدگاه جانسون (۱۹۸۷) طرح‌واره‌های تصویری، ساختار اولیه شناخت را تشکیل می‌دهند و امکان ارتباط میان تجربیات فیزیکی ما را با حوزه‌های شناختی پیچیده‌تری نظیر زبان فراهم می‌آورند. وی بیان می‌کند که تجربه جسمی شده باعث به‌وجود آمدن طرح‌واره‌های تصویری در نظام مفهومی می‌شود. طرح‌واره‌های تصویری ساختارهای معنادار و جسمی شده‌ای هستند که حاصل حرکات جسم انسان در فضای سه‌بعدی، تعاملات ادراکی و نحوه برخورد با اجسام هستند (جانسون، ۱۹۸۷: ۵۵). شکل (۱) طرح‌واره تصویری حرف اضافه «از» را نشان می‌دهد.

شکل ۱. طرح‌واره تصویری حرف اضافه «از»

1. conceptualization
2. prototype
3. proto-scene
4. Critique of Pure Reason
5. Kant
6. sensory experience
7. embedding

در شکل (۱) مکعب به منزله زمینه ثابت (مبدأ) تلقی می‌شود و دایره شیء متحرک در نظر گرفته می‌شود که نشان دهنده دور شدن شیء متحرک نسبت به زمینه ثابت است.

هر حرف اضافه دارای معانی متعددی است که به همین دلیل جزء عناصر چندمعنایی زبان محسوب می‌شود. حروف اضافه دارای یک معنای اصلی و کانونی هستند که به آن «مفهوم پیش‌نمونه‌ای» گویند و دیگر معانی حروف اضافه (معانی متمایز)، نوعی شباهت یا ارتباط با مفهوم پیش‌نمونه‌ای دارند. تایلر و ایوانز (۲۰۰۳) در تعیین معنای پیش‌نمونه‌ای، مواردی مانند اولین معنای تأییدشده (مفهوم پیش‌نمونه)، غلبه و چیرگی یک معنا در شبکه معنایی، استفاده در ساخت‌های ترکیبی و رابطه با دیگر حروف اضافه مکانی را در نظر می‌گیرند. براساس فرضیه شبکه معنایی مجموعه معانی مرتبط با هر حرف اضافه با معنای مرکزی آن به نوعی در ارتباط هستند و صرفاً شامل فهرستی از معانی مجزا برای هر حرف اضافه محسوب نمی‌شوند؛ بلکه به طور نظام‌مند با هم به صورت مستقیم یا غیر مستقیم در ارتباط هستند که به آن شبکه معنایی گویند (تایلر و ایوانز، ۲۰۰۳: ۳۸-۳۷). در رمزگذاری حروف اضافه فرض بر این است که در رابطه فضایی-مفهومی بین دو ماهیت،^۱ یک مفهوم، مرکزی (برجسته) و دیگر مفاهیم، حاشیه‌ای (زمینه) هستند. لانگاکر (۱۹۸۷) مقوله برجسته را «شیء متحرک» و مقوله حاشیه یا زمینه را «زمینه ثابت» می‌نامد. وضعیت حروف اضافه نیز به همین گونه است. حروف اضافه دارای یک معنای مرکزی و معنای حاشیه‌ای هستند که به نوعی معنای حاشیه‌ای با معنای مرکزی در ارتباط می‌باشند. طرح‌واره مفهومی انتزاعی که از معنای مکانی هر حرف اضافه استنباط می‌شود به‌عنوان منظر اعلی در نظر گرفته می‌شود که اغلب با معنای اولیه یا مرکزی هر حرف اضافه برابر است و شامل اطلاعاتی راجع به شیء متحرک و زمینه ثابت می‌باشد و به همان نسبت شامل اطلاعاتی در مورد روابط فضایی-ترکیبی از هر دو نیز هست. شبکه معنایی «از» شامل منظر اعلی است که با کمک مجموعه کوچکی از اصول شناختی می‌توان دریافت که چگونه معنای حرف اضافه مذکور از منظر اعلی آن استنباط می‌شود (تایلر و ایوانز، ۲۰۰۳: ۲۷۳). منظر اعلی ممکن است معنای اولیه یک حرف اضافه و یا معنای غیر اولیه آن به خاطر بسامد وقوع یا کاربرد بیشتر باشد. در اینجا منظر اعلی برای حرف اضافه «از» معنای اولیه آن یعنی مبدأ و منشأ می‌باشد.

۳.۳. تعریف حرف اضافه

حروف اضافه کلمه‌هایی هستند که معمولاً واژه یا گروهی را به فعل یا به صفت برتر یا به اسم‌های جمع و نظایر آن‌ها نسبت داده و آن‌ها را متمم و یا وابسته آن قرار می‌دهند، به عبارت دیگر نسبت کلمه‌ای را به فعل معین می‌کنند. مانند:

با اتوبوس از خانه به مدرسه رفتم.

در این جمله سه حرف اضافه وجود دارد، «با»، «از» و «به» که به ترتیب «اتوبوس»، «خانه» و «مدرسه» را به فعل «رفتم» نسبت داده یا به عبارتی آن‌ها را متمم و یا وابسته آن فعل قرار داده اند (انوری و گیوی، ۱۳۹۰: ۲۶۶).

با اتوبوس رفتم. در این مثال حرف اضافه «با» معنای «به کمک و توسط» را نشان می‌دهد.

از خانه رفتم. در این مثال حرف اضافه «از» به طور کلی معنای «مبدأ و منشأ» را معرفی می‌کند.

به مدرسه رفتم. در این مثال حرف اضافه «به» معنای «به سوی مقصد» را نشان می‌دهد.

یکی از مسائل مورد بحث در زبان‌شناسی شناختی، توصیف معنایی حروف اضافه است. در میان واژگان چندمعنا، حروف اضافه در تمام زبان‌ها، دارای گستره وسیعی از مفاهیم متفاوت بوده و به خوبی نشان می‌دهند که معنای آن‌ها به صورت قاعده‌مند از حوزه فضایی و فیزیکی به حوزه انتزاعی گسترش می‌یابد (زاهدی و محمدی زیارتی، ۱۳۹۰). بر اساس دیدگاه شناختی، حروف اضافه دارای معنای مرکزی و حاشیه‌ای هستند. معنای حاشیه‌ای عموماً حاصل بسط استعاره معنای مرکزی‌اند (راسخ‌مهند، ۱۳۸۹).

۳.۴. روش تعیین معنای پیش‌نمونه‌ای و حاشیه‌ای حرف اضافه «از»

تایلر و ایوانز (۲۰۰۳) برخی از ملاک‌ها را برای تشخیص معنای اولیه حروف اضافه مکانی ارائه می‌دهند. به عقیده آن‌ها بعضی از این ملاک‌ها را می‌توان برای تعیین معنای اولیه دیگر طبقات واژگانی نیز به کار برد. شایان ذکر است که با توجه به ماهیت خاص حروف اضافه مکانی، معنای اولیه حروف اضافه مکانی با معنای اولیه سایر طبقات واژگانی مانند اسم، صفت،

فعل و غیره متفاوت است؛ زیرا حروف اضافه مکانی بیان‌گر روابط مکانی هستند که ممکن است طی سالیان متمادی تغییر نکرده باشند. برخی از این معیارها برای تعیین معنای پیش‌نمونه‌ای عبارتند از:

اولین معنای هر حرف اضافه: با در نظر گرفتن مفهوم روابط مکانی در زبان، معنایی به عنوان معنای اولیه در نظر گرفته می‌شود که به لحاظ تاریخی اولین معنا است. اولین معنای تأیید شده به ترکیب‌بندی بین شیء متحرک و زمینه ثابت مربوط می‌شود. شکل (۲) شیء متحرک و زمینه ثابت حرف اضافه «از» را نشان می‌دهد.

شیء متحرک (TR) زمینه ثابت (LM)

شکل ۲. شیء متحرک و زمینه ثابت حرف اضافه «از»

۲. غلبه و چیرگی در شبکه معنایی (بسامد وقوع): منظور از چیرگی در شبکه معنایی ترکیب‌بندی مکانی است. برخی از معانی متفاوت موجود در شبکه معنایی به دلیل بسامد وقوع به عنوان مفهوم پیش‌نمونه‌ای در نظر گرفته می‌شوند: برای مثال، حرف اضافه «با» بر اساس فرهنگ سخن انوری دومین معنای آن (همراهی و مجاورت) به خاطر بسامد وقوع، نسبت به دیگر معانی آن معنای پیش‌نمونه‌ای در نظر گرفته می‌شود.

۴. روش پژوهش

برای پاسخ به پرسش‌های این پژوهش مبنی بر تأثیر معنی‌شناسی شناختی نسبت به رویکرد سنتی، نیاز به استفاده از ابزارهای شناختی نظیر مفهوم مکانی، استعاره، پیش‌نمونه، منظر اعلی، شبکه معنایی و غیره است، لذا در این پژوهش ابتدا با توجه به ملاک‌های پیشنهادی تایلر و ایوانز (۲۰۰۳) معنای اولیه حرف اضافه «از» بر اساس معنای مکانی آن تعیین شد و ارتباط معنای اولیه با معنای حاشیه‌ای آن مورد بررسی قرار گرفت. معنای اولیه این حرف اضافه به طور مستقیم یا غیر مستقیم در همه مفاهیم حاشیه‌ای وجود دارد. سپس جمله‌ها و عبارات‌های حاوی

این حرف‌اضافه بر اساس کتاب‌های آموزشی مرکز جامعه‌المصطفی مشهد و فرهنگ سخن انوری (۱۳۸۱) گردآوری و بر اساس تئوری حوزه‌های لانگاکر (۱۹۸۷) و طرح‌واره‌های تصویری لیکاف و جانسون (۱۹۸۷) شیوه پیشنهادی، جهت آموزش حرف‌اضافه «از» برای غیر فارسی زبانان ارائه شد. روش مورد نظر، مدل ترکیبی متن و تصویر^۱ (با کمک پاورپوینت و پوستر) برای آموزش ساختار معنایی این حرف‌اضافه با توجه به معنای مرکزی و معنای دیگر آن است که در این شیوه به ترتیب در حوزه‌های مکانی و انتزاعی مورد بررسی قرار گرفته است. در نهایت طرح درس پیشنهادی ارائه شده است.

۵. طراحی روش آموزشی

همان‌طور که ذکر شد، داده‌های پژوهش براساس کتاب‌های آموزشی جامعه‌المصطفی مشهد و فرهنگ سخن انوری گردآوری شده است که در ادامه با توجه به ملاک‌های تعیین معنای پیش‌نمونه‌ای تایلر و ایوانز (۲۰۰۳)، تئوری حوزه‌های لانگاکر (۱۹۸۷) و طرح‌واره‌های تصویری لیکاف و جانسون (۱۹۸۷) شیوه پیشنهادی، جهت آموزش حرف اضافه «از» برای غیر فارسی زبانان در حوزه مکانی و انتزاعی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در پژوهش حاضر، درس‌نامه آموزشی برخی از مفاهیم حرف‌اضافه «از» در چارچوب معنی‌شناسی شناختی بر مبنای مدل ترکیبی متن، تصویر و تمرین ارائه شده است. استفاده از تصاویر حاوی تجربیات حسی و ادراکی فارسی‌آموزان، می‌تواند ارتباط معناداری بین دانش جدید و قبلی آنان برقرار کند. پیشنهاد می‌شود جهت یادگیری بهتر مفاهیم این حرف‌اضافه، آموزش و ارائه هر یک از مفاهیم آن به فارسی‌آموزان در جلسه‌های مجزا انجام پذیرد. مدت زمان آموزش با توجه به سطح فراگیران و نیاز آن‌ها بین ۳۰-۳۵ دقیقه (همراه با تمرین و پرسش) برای هر مفهوم پیشنهاد می‌شود. طرح درس آموزشی فوق جهت فارسی‌آموزان بزرگسال به‌ویژه سطح میانی در نظر گرفته شده است و با به‌کارگیری این روش آموزشی امکان خطا در تشخیص و کاربرد صحیح این حرف اضافه کاهش می‌یابد. در پایان هر جلسه آموزشی تمرین‌های مرتبط با موضوع آموزش برای انجام در اختیار فراگیران قرار داده می‌شود. این تمرین‌ها در بخش پیوست ضمیمه شده است. تمرین‌ها شامل پر کردن جاهای خالی،

1. Integrated model of text and picture comprehension (the ITPC model)

چهارگزینه‌ای و جور کردنی همراه با متن و تصویر است. در ادامه به روش آموزش برخی مفاهیم حرف اضافه «از» در حوزه مکانی و انتزاعی می‌پردازیم.

۵. ۱. برخی معانی پرکاربرد حرف اضافه «از»

در فرهنگ سخن انوری (۱۳۸۱) معانی گوناگونی برای حرف اضافه «از» ارائه شده است که برخی از آن‌ها عبارتند از:

۱) مبدأ، منشأ و آغاز	←	آب استخر از چاه است.
۲) تفکیک جزء از کل	←	یک نفر از فارسی‌آموزان دیر به کلاس آمد.
۳) بیان مسیر	←	او از روی پل عبور کرد.
۴) بیان مالکیت	←	این کتاب از من است.
۵) بیان علت	←	از کاری که کرده‌ام پشیمان هستم.
۶) بیان جنس	←	سقف خانه از آهن است.
۷) همراه با صفت تفضیلی	←	خط مریم از خط سعید بهتر است.

البته لازم به ذکر است که با توجه به گستردگی انواع معانی حرف اضافه «از» در این مقاله صرفاً دو معنای اول با توجه به بسامد بیشتر آن مد نظر است.

۵. ۲. آموزش حرف اضافه «از»

در جلسه اول، قبل از شروع آموزش، توضیحاتی در مورد اهمیت و کاربرد حروف اضافه و روش تدریس آن‌ها داده می‌شود و به منظور آماده‌سازی ذهن فراگیران تصویر (۳) به آن‌ها ارائه می‌گردد و از آن‌ها خواسته می‌شود تا جاهای خالی را با حروف اضافه مناسب پر کنند. با توجه به این‌که فارسی‌آموزان با برخی از حروف اضافه آشنایی دارند و هدف این پژوهش ارائه طرح درسی است که بر مبنای آن یادگیری ماندگار و معنادار در ذهن آن‌ها ایجاد شود ابتدا مفاهیم چند حرف اضافه معرفی می‌شود اما هدف اصلی صرفاً آموزش حرف اضافه «از» است.

	<p>من پارک دوستانم بازی کردم.</p>	
	<p>آب..... لیوان است.</p>	
	<p>علی..... مدرسه..... خانه رفت.</p>	

شکل ۳. مفاهیم کلی، پیش‌نمونه‌ای یا طرح‌واره‌های تصویری حروف اضافه «در، با، از، به»

سپس با توجه به تصویرهای بالا، مدرس پاسخ‌های صحیح را همراه با توضیح‌های مرتبط با رویکرد شناختی به فارسی‌آموزان ارائه می‌دهد (۵ دقیقه).

در جمله اول، «من در پارک با دوستانم بازی کردم»، یعنی من داخل پارک همراه دوستانم بازی کردم. در این جمله پارک مانند یک ظرف، من و دوستانم (مظروف) را در خود جای داده است. همچنین حرف اضافه «با» در معنای «همراهی» به کار می‌رود.

در جمله دوم، «آب در لیوان است»، یعنی آب درون (توی) لیوان است که لیوان مانند یک ظرف آب (مظروف) را درون خود جای داده است. بنابراین حرف اضافه «در» معنای «درون» می‌دهد.

در جمله سوم، «علی از مدرسه به خانه رفت» یعنی مبدأ و آغاز حرکت کردن (رفتن) علی از مدرسه به سوی خانه است. به عبارت دیگر، مقصد، هدف و پایان جایی که علی قصد داشته به آنجا برسد، خانه است. بدین ترتیب زبان‌آموزان به‌طور کلی با مفاهیم «درون، همراهی، مبدأ، و مقصد» به ترتیب برای حروف اضافه «در، با، از، به» آشنا می‌شوند. بدین گونه مفاهیم انتزاعی نیز از روی مفاهیم عینی درک می‌شوند. در ادامه به ارائه طرح درس حرف اضافه «از» می‌پردازیم.

برخی از معانی پرکاربرد حرف اضافه «از» با توجه به «فرهنگ سخن» انوری (۱۳۸۱) عبارتند از:

۱- معنای (پیش‌نمونه‌ای): مبدأ، منشأ (آغاز، اصل). این مفهوم نقطه آغاز و شروع عملی را نشان می‌دهد.

۲- معنای جزء از کل: این مفهوم قسمتی از کل یک مجموعه است که در اینجا مبدأ، اصل و منشأ جزء همان کل مجموعه است و این مفهوم با مفهوم اولیه (پیش‌نمونه‌ای) مرتبط است.

۵. ۲. ۱. آموزش مفهوم پیش‌نمونه‌ای حرف اضافه «از» مبدأ، منشأ

در جلسه اول آموزش، به ارائه مفهوم اولیه حرف اضافه «از» یعنی مبدأ و منشأ پرداخته می‌شود. برای پی بردن به این مفهوم، طرح‌واره تصویری آن مطابق با شکل (۴) نشان داده می‌شود (۳ دقیقه).

شکل ۴. طرح‌واره‌های تصویری حروف اضافه «به» و «از»

در تصویر (۴) دایره، طرح‌واره تصویری مبدأ و مستطیل، طرح‌واره تصویری دور شدن از مبدأ و رفتن به سوی مقصد یا رسیدن به مقصد، در نظر گرفته می‌شود که موقعیت شیء متحرک (علی) نسبت به زمینه ثابت (مدرسه) با توجه به حروف اضافه متفاوت تغییر می‌کند. بهتر است معنای مرکزی حرف اضافه «به» به دلیل باهم‌آیی با حرف اضافه «از» در کنار هم توضیح داده شود.

۵. ۲. ۱. ۱. آموزش مفهوم پیش‌نمونه‌ای (مکانی) «از»:

از آنجا که در هر مبحث آموزشی باید از سطح ساده به دشوار پیش رفت، ابتدا به معنای پیش‌نمونه‌ای (مرکزی) و مکانی حرف اضافه «از» پرداخته؛ سپس از روی مفهوم مکانی و عینی، مفاهیم انتزاعی آن نگاهت می‌شود. در فرهنگ سخن انوری (۱۳۸۱) مفهوم پیش‌نمونه‌ای و

مکانی حرف اضافه «از»، مبدأ و منشأ در نظر گرفته شده است. از روی این مفهوم، مفاهیم آغاز و اصل نیز در ذهن تداعی می‌شود. برای توضیح بهتر مطالب آموزشی، از تکنیک فعال کردن ذهن فراگیران با استفاده از تجربیات عینی و ادراکی آنان استفاده می‌شود. به عنوان مثال از فراگیران سوال می‌شود «شما از کدام کشور آمده‌اید» و آن‌ها در پاسخ نام کشور خود را بیان می‌کنند. در این بخش مدرس توضیح می‌دهد که کشور شما مبدأ و منشأ مکانی است که شما از آنجا به ایران آمده‌اید. تصویر (۵) نمونه‌های عینی و ملموس حرف اضافه «از» را نشان می‌دهد (۵ دقیقه).

 <p>علی از مدرسه به خانه رفت. مفهوم مبدأ مفهوم (به‌سوی) مقصد</p>	<p>در این مثال: «علی از مدرسه به خانه رفت». نقطه آغاز و شروع «رفتن» علی «از مدرسه»، «به‌سوی خانه» است. بدین ترتیب مفهوم اولیه، مکانی، پیش‌نمونه‌ای و طرح‌واره تصویری مبدأ، منشأ، آغاز و اصل برای حرف اضافه «از» و مفهوم اولیه، مکانی، پیش‌نمونه‌ای و طرح‌واره تصویری (به‌سوی) مقصد، هدف و پایان برای حرف اضافه «به» در ذهن آنان فعال می‌شود.</p>
---	--

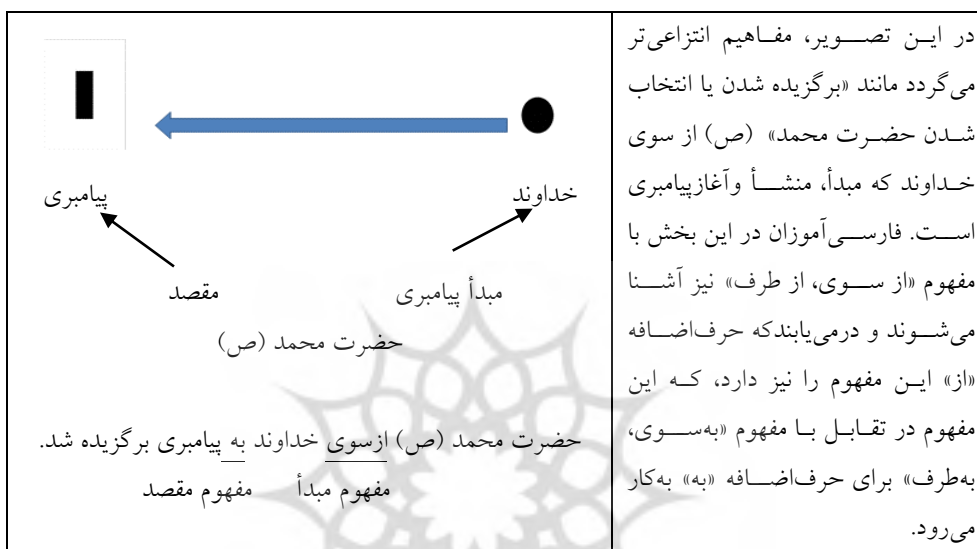
شکل ۵. مفهوم پیش‌نمونه‌ای و مکانی حروف اضافه «از» و «به»

بدین ترتیب، زمینه برای استفاده از تجربیات قبلی (تجربیات عینی، فیزیکی و ادراکی) آنان برای رسیدن به مفاهیم عینی و انتزاعی (استعاره) دیگر آماده می‌شود. بعد از فعال کردن ساختار شناختی ذهن فراگیران از روی مفاهیم و تجربیات عینی و ادراکی آنان می‌توان نداشت به مفاهیم انتزاعی را آغاز کرد. به فارسی آموزان توضیح داده می‌شود که کاربرد حرف اضافه مذکور تنها در حوزه مکانی نیست؛ بلکه در حوزه انتزاعی نیز اتفاق می‌افتد. به عنوان مثال:

از زمان ظهور اسلام ۱۴ قرن می‌گذرد. در این مثال حرف اضافه «از» مبدأ و آغاز ظهور اسلام را نشان می‌دهد.

۵. ۲. ۱. ۲. مفهوم پیش‌نمونه‌ای و انتزاعی حرف اضافه «از»

پس از آشنا شدن فارسی‌آموزان با مفهوم پیش‌نمونه‌ای و مکانی حرف اضافه «از» مفهوم پیش‌نمونه‌ای و انتزاعی آن در تصویر (۶) نشان داده می‌شود (۷ دقیقه).

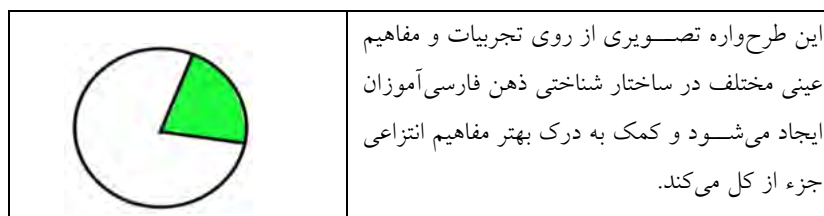

شکل ۶. مفاهیم انتزاعی مبدأ و مقصد

بعد از آموزش مفهوم پیش‌نمونه‌ای حرف اضافه «از» در حوزه مکانی و انتزاعی مطالب آموزشی مرور و در پایان به آن‌ها تمرین داده می‌شود (۱۰ دقیقه).

۵. ۲. ۲. مفهوم حاشیه‌ای حرف اضافه «از» (جزء از کل)

در جلسه دوم، پس از مرور مطالب جلسه قبل، به ارائه مفهوم دیگر حرف اضافه «از» یعنی جزء از کل پرداخته می‌شود. برای پی بردن به مفهوم جزء از کل، طرح‌واره تصویری آن مطابق با شکل (۷) نشان داده می‌شود (۳ دقیقه).

شکل ۷. طرح‌واره تصویری حرف اضافه «از»، مفهوم جزء از کل

در تصویر (۷) قسمت رنگی جزئی از کل دایره (مبدأ) را نشان می‌دهد.

۵. ۲. ۱. آموزش معنای مکانی جزء از کل

مفهوم دیگر حرف‌اضافه «از» جزء یا قسمتی از یک کل است که در واقع آن کل مبدأ و منشأ اجزاء است. بدین ترتیب معنای دیگر حرف‌اضافه «از» با معنای اولیه آن ارتباط دارد. برای درک بهتر این مفهوم، تصویر (۸) ارائه می‌شود (۵ دقیقه).

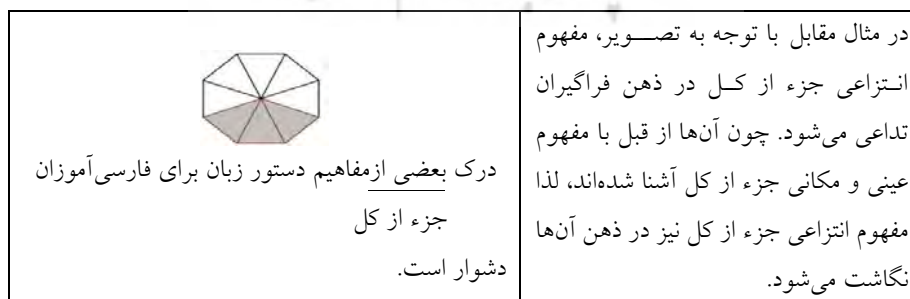

تصویر ۸. مفهوم مکانی جزء از کل

بدیهی است در ادامه کار بر اساس مفاهیم عینی نگاشت به مفاهیم انتزاعی در ذهن فراگیران امکان‌پذیر می‌شود.

۵. ۲. ۲. آموزش معنای انتزاعی جزء از کل

پس از درک کامل مفاهیم عینی، مفاهیم انتزاعی آموزش داده می‌شود. تصویر (۹) نگاشت مفهوم انتزاعی جزء از کل را از روی مفاهیم عینی نشان می‌دهد (۷ دقیقه).

تصویر ۹. مفهوم انتزاعی جزء از کل

بعد از آموزش دو مفهوم حرف اضافه «از» کل مطالب آموزشی مرور و در پایان تمرین‌هایی مرتبط با موضوع آموزش ارائه می‌شود. این تمرین‌ها در سطوح دانش، درک و فهم و کاربرد طراحی شده است. هدف آموزشی در سطح دانش به یاد آوردن معلومات کسب شده است. در سطح دوم، درک و فهم، فارسی‌آموز باید قادر باشد مباحث مورد نظر را به زبان خود توضیح بدهد و از سطح حافظه فراتر رود. در سطح کاربرد، فارسی‌آموز وارد سطح بالاتری از یادگیری می‌شود. به این ترتیب فرد یادگیرنده از سطح معمولی و ابتدایی آموختن فراتر می‌رود و می‌تواند آنچه را که آموخته است در عمل پیاده کند (۱۰ دقیقه).

جدول ۱. طرح درس آموزشی حرف اضافه «از»

زمان	ارائه درس و فعالیت‌ها	تعداد جلسه‌های آموزشی
۵ دقیقه	۱. آماده‌سازی ذهن فراگیران	جلسه اول
۳ دقیقه	۲. آموزش طرح‌واره تصویری و پیش‌نمونه‌ای حرف اضافه «از»	
۵ دقیقه	۳. آموزش مفهوم پیش‌نمونه‌ای (مکانی) حرف اضافه «از»	
۷ دقیقه	۴. آموزش مفهوم پیش‌نمونه‌ای و انتزاعی حرف اضافه «از»	
۱۰ دقیقه	۵. مرور و تمرین	
۱۰ دقیقه	۱. مرور مطالب جلسه قبل و پرسش	جلسه دوم
۳ دقیقه	۲. آموزش طرح‌واره تصویری جزء از کل	
۵ دقیقه	۳. آموزش مفهوم مکانی (عینی) جزء از کل	
۷ دقیقه	۴. آموزش مفهوم انتزاعی جزء از کل	
۱۰ دقیقه	۵. مرور و تمرین	

با توجه به جدول (۱) مدت‌زمان آموزش مفاهیم مختلف حرف اضافه «از» در حوزه عینی و انتزاعی تفکیک نشان داده شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود برای هر جلسه آموزشی، قبل از آموزش مروری بر مطالب گذشته و نیز بعد از هر جلسه آموزشی تمرین‌هایی متناسب با موضوع تدریس پیشنهاد می‌شود. البته باید خاطر نشان کرد که تمرین‌ها علاوه بر مطالب جدید، مطالب گذشته را نیز در برمی‌گیرد.

۶. نتیجه گیری

این پژوهش در چارچوب معنی‌شناسی شناختی به ارائه طرح درس آموزشی برخی مفاهیم حرف‌اضافه «از» در حوزه عینی و انتزاعی برای آموزش به غیر فارسی زبانان پرداخته است. در رویکرد سنتی، یادگیری بر اساس تکرار، تمرین و به‌خاطر سپردن مطالب انجام می‌شود؛ اما در رویکرد شناختی، یادگیری از طریق مفهوم‌سازی شکل می‌گیرد و یادگیری معنادار و ماندگار همراه با انگیزه و تلاش خود فراگیران اتفاق می‌افتد که از این لحاظ نسبتاً کارآمد است. در این رویکرد، برخلاف دیدگاه سنتی، رابطه‌ای نظام‌مند میان واژه و معنا وجود دارد و این رابطه را می‌توان از سازوکارهایی نظیر معنای پیش‌نمونه‌ای، طرح‌واره‌های تصویری و استعاره‌های مفهومی توضیح داد. همچنین معنای ضمنی که با کاربرد برخی حروف اضافه در ذهن متداعی می‌شوند، در شکل‌گیری معنای جدید نقش دارند. یافته‌های پژوهش حاضر مبین این است که مفاهیم مرکزی، بیشتر کاربرد عینی و معانی حاشیه‌ای بیشتر کاربرد انتزاعی دارند. بر این اساس، منشأ پیدایش مفاهیم غیر مکانی حروف اضافه برای صورت واژگانی آن‌ها در بافت‌ها و کاربردهای مختلف پدیدار می‌گردد. بر مبنای توجیه لیکاف و جانسون (۱۹۸۷) استعاره ادراکی زیربنای انتزاعی معنای مکانی حروف اضافه است. در این پژوهش سعی شد ضمن معرفی معنای پیش‌نمونه‌ای حرف‌اضافه «از» یعنی «مبدأ، منشأ، آغاز و اصل» یکی از معانی پربسامد و حاشیه‌ای آن یعنی «جزء از کل» نیز تبیین شود تا مشخص شود این رویکرد تا چه اندازه می‌تواند در محیط کلاس کاربرد آموزشی داشته باشد. به‌عنوان مثال جمله «علی از مدرسه به خانه رفت» در جهان واقعیت وجود دارد و حرف‌اضافه «از» معنای نقطه آغاز و شروع «رفتن» علی «از مدرسه»، «به‌سوی خانه» است. بر اساس همین معنای پیش‌نمونه‌ای و مکانی، مفهوم مبدأ به حوزه انتزاعی نیز نگاشت می‌شود، مانند جمله «حضرت محمد (ص) از سوی خداوند به پیامبری برگزیده شد» که در این جمله «از سوی خداوند» مبدأ و آغاز «پیامبری» برای حضرت محمد (ص) است. علاوه بر معنای پیش‌نمونه‌ای و مرکزی، حرف‌اضافه «از» معانی متمایز دیگری نیز دارد که به‌نوعی با معنای مرکزی آن مرتبط است. یکی دیگر از مفاهیم حرف‌اضافه «از»، مفهوم «جزء از کل» است که در این پژوهش به آن پرداختیم. به‌عنوان مثال در جمله «یک نفر از فارسی‌آموزان در جلسه امتحان غایب بود» عبارت «یک نفر از» مفهوم جزء از کل (مبدأ)

را نشان می‌دهد و معانی انتزاعی مشابه آن نیز در ذهن انتزاع می‌شوند، مانند جمله «درک بعضی از مفاهیم دستور زبان فارسی برای فارسی‌آموزان دشوار است» که عبارت «درک بعضی از مفاهیم دستور زبان فارسی» جزئی از درک کل مفاهیم دستور زبان فارسی است. تایلر و ایوانز (۲۰۰۳) در تعیین معنای پیش‌نمونه‌ای، مواردی مانند اولین معنای تأییدشده، غلبه و چیرگی یک معنا در شبکه معنایی، استفاده در ساخت‌های ترکیبی و رابطه با دیگر حروف اضافه مکانی را در نظر می‌گیرند. در این تحقیق با توجه به ملاک‌های تایلر و ایوانز (۲۰۰۳) معنای اولیه و پیش‌نمونه‌ای حرف اضافه «از» با توجه به فرهنگ سخن انوری (۱۳۸۱) تعیین شد که نتایج این تحقیق با ملاک‌های تعیین معنای پیش‌نمونه‌ای تایلر و ایوانز همسو می‌باشد. از سوی دیگر بانظریه حوزه‌های لانگاکر (۱۹۸۷) در حوزه‌های مکانی و انتزاعی نیز هم راستا است. تحقیق حاضر با الهام گرفتن از نظریه حوزه‌های لانگاکر، روش آموزش به شیوه نگاشت معانی انتزاعی از حوزه مکانی به حوزه استعاری (انتزاعی) را برای حرف اضافه «از» پیشنهاد می‌کند. معهدا چون موضوع پژوهش حاضر صرفاً ارائه درسنامه آموزشی است، لذا ارزیابی تأثیر این روش آموزشی بر زبان‌آموزان به صورت عملی و در مورد این حرف اضافه خاص خود می‌تواند موضوعی برای پژوهشی دیگر مرتبط با تحقیق حاضر باشد که نتایج به‌کارگیری آن را در عمل و در یک کلاس درس بسنجد؛ اگر چه نتایج تحقیقات عملی نگارندگان در پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که به دلیل تأکید رویکرد معنی‌شناسی شناختی بر مبنای دانش، درک، شناخت و مفاهیم ذهنی انسان، این رویکرد تأثیر معنادار و ماندگار در ذهن فراگیران ایجاد می‌کند و می‌تواند راهکارهایی در امر آموزش و یادگیری حروف اضافه در مقابل رویکرد سنتی ارائه دهد. با این وجود از آنجا که هدف از آموزش یک زبان، یادگیری معنادار است، به نظر می‌رسد توجه به روش‌هایی از این نوع توسط دست‌اندرکاران و مدرسان آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، بتواند برای تدریس مقوله‌ای همچون حروف اضافه راهگشا باشد. البته باید خاطر نشان کرد که به دلیل گسترده بودن حوزه رویکرد شناختی و نیز معانی متفاوت حروف اضافه، به‌خصوص آن‌هایی که از معانی انتزاعی تری برخوردار هستند و نیز حروف اضافه مرکب فارسی نیاز به مطالعات بیشتری در این زمینه همچنان محسوس است.

کتابنامه

۱. انوری، ح و گیوی، ح. (۱۳۹۰). دستور زبان فارسی ۲. تهران: انتشارات فاطمی. (ویرایش چهارم).
۲. انوری، ح. (۱۳۸۱). فرهنگ سخن. تهران: انتشارات سخن.
۳. جعفری کوخالو، ر و حمیدی، م. (۱۳۸۷). مقایسه سودمندی روش‌های آموزشی نوین و سنتی از نظر دستاوردهای شناختی، عاطفی و رفتاری دانش‌آموزان دبیرستانی. فصلنامه تعلیم و تربیت، ش ۹۷، صص ۹۱-۷۱.
۴. دبیر مقدم، م. (۱۳۸۳). زبان‌شناسی نظری: پیدایش و تکوین دستور زایشی. تهران: انتشارات سمت.
۵. راسخ مهند، م. (۱۳۸۹). بررسی معنای حرف‌افزافه مکانی فرهنگ سخن بر اساس معنی‌شناسی شناختی، مجله ادب پژوهی، ش ۱۴، صص ۶۷-۴۹.
۶. زاهدی، ک و زیارتی محمدی، ع. (۱۳۹۰). «شبکه معنایی حرف‌افزافه فارسی «از» در چارچوب معناشناسی شناختی». مجله تازه‌های علوم شناختی، س ۱، ش ۸۰، ص ۶۷.
۷. غفاری، م. (۱۳۸۴). بررسی فعل در زبان فارسی بر اساس نظریه معنی‌شناسی شناختی لیکاف. رساله دکتری. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
۸. گلفام، او یوسفیراد، ف. (۱۳۸۵). «رویکرد معناشناسی شناختی به حروف‌افزافه مکانی زبان فارسی از منظر آموزشی، مطالعه موردی: حرف‌افزافه در/ توی». نشریه پژوهش ادبیات جهان، س ۱۴، ش ۵۶، صص ۱۷۹-۱۶۷.
۹. وحیدی، ط و بادامداری، ز. (۱۳۹۵). «آموزش حرف‌افزافه «در» به غیر فارسی زبانان با رویکرد معنا شناسی شناختی». همایش واکاوی منابع آموزشی زبان فارسی به غیر فارسی زبانان. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
10. Boers, F., & Demecheleer, M. (1998). A cognitive semantic approach to teaching prepositions. *ELT journal*, 52(3), 197-204.
11. Bratož, S. (2014). Teaching English locative prepositions: a cognitive perspective. *Linguistica*, 54(1), 325-337.
12. Evans, V., & Green, M. (2006). *Cognitive linguistics: An introduction*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
13. Johnson, M. (۱۹۸۷). *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason*. Chicago: The University of Chicago Press.
14. Kant, I. (1781). Critique of pure reason. *Trans. Paul Guyer and Allen Woods*.
15. Lakoff, G. & Johnson, M. (۱۹۸۰). The metaphorical structure of the human conceptual Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). 2003. *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago system. *Cognitive science*, ۴, ۱۹۵-208.
16. Lakoff, G. & M. Johnson (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

17. Lakoff, G. (1987). *Woman, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: Chicago University Press.
18. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). The metaphorical structure of the human conceptual system. *Cognitive science*, 4(2), 195-208.
19. Lakoff, G., & Johnson, M. (1987). The metaphorical logic of rape. *Metaphor and Symbol*, 2(1), 73-79.
20. Langacker, R. W. (۱۹۸۷). *Foundations of cognitive grammar*, Theoretical Prerequisites. Stanford, California: Stanford University Press.
21. Langacker, R. W. (1991). *Concept, Image, Symbol: The Cognitive Basis of Grammar*. Second Edition. Berlin: Mouton de Gruyter.
22. Langacker, R. W. (1998). Conceptualization, symbolization, and grammar. *The new psychology of language: Cognitive and functional approaches to language structure*, 1, 1-40
23. Langacker, R. W. (1999). Explanation in cognitive linguistics and cognitive grammar. In *Conference on the Nature of Explanation in Linguistic Theory* (pp. 3-5).
24. Song, X. (2013). *A Cognitive Linguistics Approach to teaching English prepositions*. PH. D Dissertation University of Koblenz. Landau Germany
25. Tyler, A., & Evans, V. (2001). Reconsidering prepositional polysemy networks: The case of over. *Language*, 724-765.
26. Tyler, A., Mueller, C., & Ho, V. (2011). Applying cognitive linguistics to learning the semantics of English to, for and at: An experimental investigation. *Vigo International Journal of Applied Linguistics*, 8(2), 181-205.
27. Tyler, A., & Evans, V. (2003). *The semantics of English prepositions*, spatial scenes, embodied meaning and cognition. Cambridge: Cambridge University Press.

پیوست

نمونه تمرین‌های حروف اضافه با تمرکز بر رویکرد معناشناسی شناختی برای آموزش به غیر فارسی‌زبانان مطالعه موردی، حرف اضافه «از»

الف) با توجه به تصویرهای ستون (الف) حرف اضافه‌ی مناسب را از ستون (ب) انتخاب کنید.

ستون (الف)

ستون (ب)

• توی / در

• به

• از

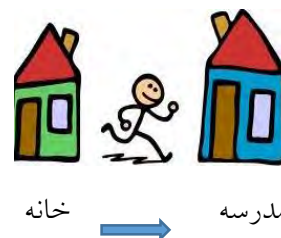

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

• روی

• با

خانه

مدرسه

ب) با توجه به طرح‌واره‌های داده شده گزینه‌ی صحیح را انتخاب کنید.

۱- معلم کتاب را از ----- میز برداشت.

الف) در ب) با ج) روی د) به

۲- فارسی‌آموزان برای آموختن زبان فارسی ----- وطن خود ----- ایران آمدند.

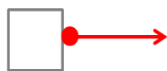
الف) با-در ب) از-با ج) به-در د) از-به

۳- کتاب‌های فارسی را ----- کیف‌هایتان قرار دهید.

الف) از ب) در/درون ج) روی د) با

۴- ----- محبت خارها گل می‌شود.

الف) از ب) به ج) در د) روی

۵- من ----- دوستم تلاش کردیم تا زبان فارسی را خوب یاد بگیریم.

الف) در ب) با ج) به د) از

ج) با توجه به تصویرها جمله‌های زیر را با حروف اضافه‌ی مناسب کامل کنید.

۱) حضرت محمد (ص) ----- خدا به پیامبری برگزیده شد.

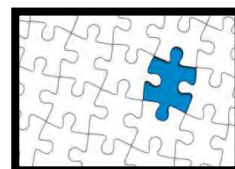
۲) فرهاد ----- کامپیوتر کار می‌کند.

۳) او ----- ترس ازدها فرار کرد.

۴) موش پرتال جامع علوم انسانی ----- ایستاده است.

۵) یک قسمت ----- چیده شده است.

(د) با توجه به تصویرها با حروف اضافه مناسب جمله بسازید.

۶) دیروز ----- .

۷) ----- .

۸) ----- .

پرتال جامع علوم انسانی
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۹) ----- .

د) در جاهای خالی حروف اضافه‌ی مناسب بنویسید.

- ۱- آب استخر چاه است.
- ۲- پروین نسرين رفت.
- ۳- حضرت محمد(ص) ۴۰ سالگی جانب خداوند به پیامبری برگزیده شد.

۴- یکی فارسی آموزان در جلسه امتحان غایب بود.

۵- امید در زندگی انسان را موفقیت می رساند.

۶- معمولاً کشاورزان هنگام طلوع آفتاب به کار مشغول می شوند.

۷- پسری که دیوار تکیه داده است، محسن است.

۸- ایران قاره آسیا قرار دارد.

۹- دیروز پدرم بازار رفتم

۱۰- بعضی از انسان ها همیشه غفلت زندگی می کنند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی